

Motion till riksdagen 2023/24:2786

av **Gudrun Nordborg m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2023/24:46 Skärpt återbetalningsskyldighet i brottmål

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen avslår proposition 2023/24:46 Skärpt återbetalningsskyldighet i brottmål.

Regeringens förslag

Den som döms för ett brott är som utgångspunkt redan i dag skyldig att ersätta statens kostnader för en offentlig försvarare. Återbetalningsskyldigheten är dock anpassad till den dömdes ekonomiska och personliga förhållanden och begränsas till vad hen skulle ha fått betala i rättshjälpsavgift. Regeringen konstaterar att statens kostnader för rättsliga biträden är betydande och har ökat under ett flertal år. Samtidigt betalas endast en liten del av kostnaderna tillbaka till det allmänna. Regeringen föreslår därför att reglerna om återbetalningsskyldighet i brottmål ska skärpas. Förslagen innebär att den dömda ska kunna bli skyldig att återbetala ett belopp som är dubbelt så stort som vad hen skulle ha fått betala i rättshjälpsavgift. Vidare föreslås att möjligheten att sätta ned återbetalningsbeloppet ska begränsas genom ett krav på särskilda skäl. Regeringen föreslår även att om den dömdes överklagande till en högre rätt förfaller på grund av att hen uteblir från ett sammanträde ska återbetalningsskyldigheten omfatta hela kostnaden där, utan någon begränsning. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 mars 2024.

Vänsterpartiets ställningstagande

För tilltalade i brottmål med begränsade ekonomiska resurser finns i dag en särskild begränsningsregel för återbetalningsskyldigheten. Den tilltalade är som huvudregel inte skyldig att betala mer av kostnaden för den offentliga försvararen och övriga rättsliga biträden än vad han eller hon skulle ha fått betala i rättshjälpsavgift (31 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken). En förutsättning för rättshjälp är att den enskildes ekonomiska

underlag inte överstiger 260 000 kronor, se 6 § rättshjälpslagen (1996:1619). Den som har ett ekonomiskt underlag som överstiger 260 000 kronor får ingen nedsättning med stöd av begränsningsregeln. Dömda personer kan också, oavsett om de har rätt till nedsättning av återbetalningsskyldigheten med stöd av begränsningsregeln i rättegångsbalken, få nedsättning med stöd av jämkningsregeln. Det belopp som den tilltalade ska betala får enligt denna bestämmelse sättas ned helt eller delvis, om det finns skäl till det med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans eller hennes personliga och ekonomiska förhållanden.

Flera remissinstanser är kritiska till regeringens förslag om att fördubbla återbetalningsbeloppet och begränsa möjligheterna till jämkning av den dömdes kostnader för en offentlig försvarare.

Sveriges advokatsamfund motsätter sig förslaget. Advokatsamfundet anser att förslagen får sådana effekter att det kan ifrågasättas om den föreslagna återbetalningsskyldigheten verkligen kan anses vara förenlig med rätten till en rättvis rättegång och rätten till försvarare i brottmål. Skälet till att Advokatsamfundet motsätter sig förslaget om fördubblade återbetalningsbelopp är att följderna av förslaget inte kan anses vara proportionerliga. Om återbetalningsskyldigheten fortsatt ska vara kopplad till rättshjälpsavgiften i 23 § rättshjälpslagen krävs att de nuvarande nivåerna i rättshjälpslagen anpassas till de samhällsförändringar som skett genom att inkomstgränsen och nivåerna höjs. I annat fall blir konsekvenserna av förslagen oskäligt betungande för dömda med låg inkomst. Advokatsamfundet anser att möjligheterna till jämkning även fortsatt ska kunna ske genom en nyanserad bedömning, där den dömdes inkomst bör tillmätas stor betydelse, även om den överstiger inkomstgränsen för rättshjälp. Proportionen mellan den utdömda påföljden och återbetalningsskyldigheten bör också vägas in, så att utfallet sammantaget framstår som en rimlig reaktion på brottet. Även Stockholms universitet (juridiska fakulteten) uppmärksammar att inkomstgränsen för rättshjälp har varit oförändrad under lång tid. Lunds universitet (juridiska fakulteten) framför liknande synpunkter. Universiteten kan vidare inte godta en lösning som försätter en del drabbade i ett mycket sämre läge bara för att en eventuell tröskeleffekt ska elimineras. Enligt Lunds universitet (juridiska fakulteten) kan kravet på särskilda skäl ge intryck av att nedsättning endast kan ges vid alldeles exceptionella situationer. Några remissinstanser, bl.a. JO, påpekar att förslaget kan leda till en ökad skuldsättning hos dömda personer och därmed försvåra deras återanpassning till samhället. Brottsförebyggande rådet (Brå) tar i det sammanhanget upp att forskning har lyft skuldsättning som en faktor som kan försvåra upphörandeprocessen och som därmed kan bidra till att kriminella karriärer blir längre.

Vänsterpartiet instämmer i remissinstansernas kritik enligt ovan. Vi kan konstatera att inkomsttaket för att få rättshjälp inte har höjts sedan slutet av 1990-talet. Därför anser vi, i likhet med Advokatsamfundet, att de nuvarande nivåerna i rättshjälpslagen måste ses över i syfte att bl.a. höja inkomstgränsen. I synnerhet om återbetalningsskyldigheten även fortsatt ska vara kopplad till rättshjälpsavgiften. Vi har föreslagit en ökning av anslaget till rättsliga biträden med 35 miljoner kronor jämfört med regeringens förslag 2024 i vår skuggbudgetmotion. Detta i syfte att höja inkomstgränsen för rättshjälp (mot. 2023/24:2330).

Regeringens förslag riskerar att bli kontraproduktivt eftersom det kommer att leda till att fler dömda med redan begränsade ekonomiska resurser blir ännu mer skuldsatta. Precis som några remissinstanser påpekar, leder detta till ökade svårigheter för tidigare dömda att återanpassa sig till samhället. Regeringen gör dock bedömningen att förslaget

inte medför några betydande risker för en påtagligt ökad skuldsättning hos dömda personer eller att deras återanpassning till samhället försvåras. Samtidigt konstaterar regeringen att eftersom syftet är att åstadkomma en skärpning av kostnadsansvaret så får en viss ökad skuldsättning tolereras (prop. 2023/24:46 s. 15). Vi anser att det är högst oklart om förslaget verkligen kommer att leda till att återbetalningen, och inte bara skuldsättningen, ökar. Förslaget kan därför inte antas vara annat än en del av den signalpolitik med hårdare tag mot kriminella som regeringen och SD bedriver. Att återbetalningsskyldigheten skärps när ett överklagande förfaller i en högre rätt på grund av att den tilltalade inte inställer sig utan att ha rimliga skäl för det, har vi i princip inget emot. Vänsterpartiet kan dock inte acceptera att kriminalpolitisk signalpolitik slår mot människor som redan är ekonomiskt utsatta på det sätt som regeringens förslag kommer att göra.

Riksdagen bör sammanfattningsvis avslå regeringens proposition 2023/24:46 Skärpt återbetalningsskyldighet i brottmål. Detta bör riksdagen besluta.

Gudrun Nordborg (V)

Tony Haddou (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Jessica Wetterling (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Isabell Mixter (V)